

1/7

2/7

**SLOVENSKA AKADEMIJA
ZNANOSTI IN UMETNOSTI**

Št.:

Datum:

Predmet: Anton S o r e

OPEKARNE NA SEVERNEM IN JUŽNEM OBROBJU CELJSKE KOTLINE

M

OPEKARNE NA SEVERNEM IN JUŽNEM OBROBJU CELJSKE KOTLINE

Na severnem obrobju Celjske kotline med pritokoma Savinje, Koprivnico na vzhodu in Pako na zapadu stalno obratujeta dve opekarni in sicer "Savinjska tovarna opeke" na Ložnici pri Žalcu in v njeni neposredni bližini "Poljska opekarna Gotovlje". Seveda s tem ni rečeno, da na tem sektorju ni dovolj primernega gradiva, zadostne potrošnje, dobrih prometnih zvez ali morebiti kuriva itd., kar vse pospešuje številne opekarnе v kotu med Hudinjo in Voglajno v bližnji okolici glavnega odjemalca - Celja. Zemljevid starih opekarn nam take dvome takoj prežene.

Savinjska tovarna opeke se nahaja na Zgornji Ložnici na levem bregu istoimenskega potoka na pobočju diluvialne terase v nadmorski višini 270 m. Tu so na stiku prodne ravnine z nizkim, do 300 m visokim po manjših grapah razrezanem površju naložene glinе različne barve in kvalitete: od sive bolj mastne do rjavorumene, bolj suhe, pa tudi marogaste. Površinska voda tega predela se steka v Ložnico oziroma v njen manjši pritok, ki si je utrl svojo strugo skozi glinе; zato je tudi njegovo dno v neposredni bližini opekarnе precej mokrotno. Nivo talne vode se po proučitvah geologa J. Rihteršiča nahaja od 0,30 - 3 m pod površino, kar je odvisno od naklona zemljišča. Glina je po teh podatkih /1/ suha, razen v območju talne vode, ki jo je treba v samem dnu glinokopa črpati. Izvršene raziskave /1/ so potrdile, da ima tovarna primerne ilovice dovolj na površini 3 km² od republiške ceste Arja vas - Velenje do graščine Plevna in Gotovelj; domnevajo pa, da je je zapadno od te meje vsaj še dvakrat toliko. Debelina uporabne glinе sega do ca 10 m globoko.

Prvotno je bila na kraju danačnje tovarne manjša poljska peč last I. Naraksa iz Žalca, ki se je z večanjem obrata zadolžil, tovarno pa je prevzel lastnik hudinjske opekarnе Nemeč Ulmann. Uvedel je stroje, uredil sistem transporta in povečal peč.

Takrat so izdelovali 90% polnih zidakov in 10% votlih opek. Od 1945 do 1953 je bila ložniška opekarna v sklopu celjskih opekarn, združenih v enotno podjetje "Celjske opekarne". l.I. 1953 so se Celjske opekarne reformirale; vsako podjetje postane samostojno.

Opekarna ima izredno ugodne prometne zveze, saj vodi cesta Žalec - Velenje ob samem podjetju, od železniške postaje pa je oddaljena dobra 2 km. Ima obsežno potrošno zaledje v Savinjski dolini, saj od Celja do Dravograda in Kamnika ni večjih opekarn. Surovine ima v bližnji okolici predvidoma za več kot 50 let. Na leto porabijo ca 10.000 m³ ilovice. Trenutno nimajo konkurence, pač pa jo pričakujejo, ko bodo v Šoštanju in Trbovljah izkoriščali lurgi prah za opeko.

Iz predvojne poljske peči je po letu 1934 začela rasti prava tovarna, ki dobi leta 1942 umetne sušilnice in težke predelovalne stroje ter povečano peč. Po drugi svetovni vojni so razširili pokrite lope za naravno sušenje tankostenih zidakov, obnovili stroje, nabavili vakuum stiskalnico, mlina, mešalec zemlje, obnovili peč; razen tega so sanirali dimnik in poslopja, ki so bila med vojno nesolidno sezidana. Po perspektivnem planu nameravajo nabaviti še novo vakuum stiskalnico za navadne zidake in namesto pare izkoriščati električno energijo. Maja meseca 1959 je začela obratovati komorna sušilnica s kapaciteto 80.000 zidakov; to je trenutno edina sušilnica tega tipa v Jugoslaviji.

Glinokop daje dve vrsti glin in sicer sivo, bolj mastno ter rjavo, bolj debeložrnato. Sivo kopljejo z buldožerjem že pozimi, nakar jo spomladi pregnetejo in začno uporabljati; rjavo koplje stroj sproti. Delavci kopljejo glino le takrat, če se stroj pokvari. Sivi glini dodajajo pesek, ki ga kopljejo v sosednjem griču. Pepel in premogov prah mešajo z glino, kadar izdelujejo zidake in grobe votlake, medtem ko je žagovina namenjena poročitnim in

lahkim stenskim votlakom. Iz sive gline oblikujejo strešnike in razne stropnjake, iz rjave pa navadne zidake. Proizvodnja je v glavnem strojna z delnim vakuumskim stiskanjem .

V naravnih sušilnicah se na policah sušijo strešniki in tankosteni izdelki in sicer 250.000 enot hkrati. Surovo opeko sušijo naravno 3-4 tedne. Ob ugodnih vremenskih prilikah jih sušijo od aprila do oktobra, dokler temperatura ne pade pod 3°C. Letno menja-jo 7 do 8 garnitur. Naravno se torej lahko suši opeka v najboljšem primeru 7 mesecev, medtem ko dela umetna sušilnica lo mesecev. preostali čas pa porabijo za remontna dela. Leta 1958 je trajala mrtva sezona 2 meseca, v bodoče pa je sploh ne bo, ker bodo čas, ko peč počiva, to je dober mesec, izkoristili za pripravo materiala-

Peči kurijo s premogovim prahom iz Zabukovice, od koder ga do železniške postaje Žalec pripeljejo z vlakom, do tovarne pa ga prevažajo s kamioni. Za pogon lokomobile in za sušenje s paro uporabljajo velenjski lignit. Tovarna izdeluje vse vrste opeke, razen tako imenovanih super votlakov, ki jih bodo izdelovali prihodnje leto, ko bodo kupili novo stiskalnico.

Leta 1958 je tovarna prodala 6 milijonov enot, za leto 1960 pa je predvidenih lo milijonov. V povojnih letih se je proizvodnja večala povprečno za 8% na leto, kar je zasluga predvsem boljše organizacije dela in opreme. Povpraševanje po opeki je zelo veliko, saj bi samo Velenje potrebovalo ^{letno} 4 kratno tovarniško zmogljivost. Razan tega je v poslednjih letih v Savinjski dolini znatno narasla gradbena dejavnost, zidajo stanovanjske hiše, hmeljske sušilnice, upravna poslopja ipd. Zlasti v Žalcu, Preboldu, Šempetru, Zabukovici pa tudi v Celje izvažajo opeko večje trdnosti. Stropnjake prodajajo še v druge republike v Vojvodino, v Niš, Zagreb, kjer specialnih zidakov primanjkuje. 70% opeke razpošiljajo z vozovi in kamioni, 30% je prepelje železnica. Do nakladalne postaje v Žalcu jo dostavijo traktorji s prikolicami.

V glavni sezoni zaposluje tovarna 100 delavcev: 70 moških in 30 žensk; od tega je 8 nameščencev. V mrtvi sezoni je doslej delalo 60 ljudi, v bodoče, ko bo mrtva sezona skrajšana, bodo pozimi odpustili samo 20 žensk, ki so čez leto zaposlene pri naravnem sušenju. Povprečna starost delavcev je 40 let. Mlajši si poiščejo kruha v rudniku in Hmezadu. 10. septembra 1959 je v opekarni delalo 93 delavcev. V službo prihajajo peš in s kolesi. 29 delavcev /31%/ prebiva v Zgornji Ložnici v zasilnih tovarniških zgradbah. 48 /51%/ jih prihaja s krajev, oddaljenih 4 do 8 km, in sicer: iz Galicije 4, iz Studencev 6, Železna 15, Zavrha 2, Pirešica 18, Kasaz 1 in Šentjungerte 2. Do 4 km dolgo pot ima 15 delavcev /17%/: iz Žalca 2, Gotovelj 10, Dobriše vasi 1 in 2 iz Arje vasi. Nad 8 km ima delavec iz Ponikve.

Kilometer zapadno od ložniške je manjša poljska opekarna Gotovlje. Postavil jo je Hmezad leta 1948 za svoje potrebe na neizraziti ježi diluvialne police z nadmorsko višino okrog 275 m, v bližini kolovoza, vodečega proti Gotovljam. Tla so sušna, talna voda je v globini ca 5 m, Rumenkastorjava ilovica je naložena saj 2-3 m na debelo, kar je razvidno iz goliče glinokopa. Med posamezne pasove rumene ilovice se vrivajo ožje proge sivkaste glin. Delavce s "pečarjem" štiri ljudi je nameščal Hmezad, ko so potrebovali opeko za zidavo hmeljarskega inštituta; kasneje pa je mali obrat prevzela žalska občina in ga 1956 prepustila gradbenemu podjetju. Tudi to je samo eno poletje žgalo glino, nato pa so dali peči v najem privatniku, ki še sedaj koplje in reže ilovico za svojo potrebo. "Zemljo" nakoplje delavec jeseni, jo pusti preko zime preležati, nakar jo spomladi nekoliko pregnetejo. K osnovnemu gradivu ne dodajajo nobenih drugih primesi. Izdelujejo samo zidakke, jih sušijo pod pokritimi utami na prostem, kjer imajo prostora za 10.000 komadov, medtem ko spravijo v peč hkrati 24.000 enot. Glavno delo traja 6-7 mesecev, seveda, še je primerno vreme. Ta-

krat lahko napolnijo 5-6 peči, s skupno proizvodnjo 100.000 opek. Kurijo z velenjskim pregom in drvmi. Po informativnih cenitvah je gline dovolj vsaj za 50 let.

Drugih opekarn, ki bis stalno obratovale, na tem področju ni, pač pa pomnijo stari ljudje še opekarno v Lopati pri kmetu Žolnirju, kjer so pred 100 leti žgali iz mastne sive glin zidno in strešno opeko. Na isti diluvialni terasi v višini 260 m so našli dovolj primerne glin za domačo uporabo pri sosednjem kmetu Rebecu. Pri obeh so žgali opeko Italijani in so se dela ustavila pred prvo svetovno vojno. Pri Žolnirju so nehali zaradi družinskih razmer, delali so s tujimi delavci, doma pa je bila kopica mladoletnih otrok, tako da je grozil kmetiji polom. Drva za peči so sekali na kraju izkopa in goz v veliki meri iztrebili. Do prve svetovne vojne je obstojala poljska peč pri kmetu Zmagodetu na Ostronem pri Celju. Ilovico so kopali na robu diluvialne terase /nadmorska višina 250 m/. Sestava je različna: v vrhnjih plasteh prevladujejo bolj sprejeta rumenorjava ilovica z manjšimi sivimi progami, nekaj metrov stran in do 2 m nižje pa najdemo bolj peščeno ilovico z večjimi sivimi lisami. Vpliv bližnje Sušnice! Tu so izdelali opeko za celjsko bolnico in druge bližnje stare hiše. Kurili so z drvmi domače hoste. Pred tremi meseci sa je nad starim izkopom domačin pozidal hišo; opeko je žgal v zasipnici. Vse omenjene peči, kakor tudi še druge manjše, niso mogle prenesti konkurence hudijskih krožnih opekarn, čežrav so bile v neposredni bližini mesta in potrošnikov. Krajši čas so v zasipnici žgali zidno opeko Na Gorici pri Šmartnem v Rožni dolini. Ob cesti Lopata - Galicija se na robu gozda še vidi zamočvirjena kotanja, kjer so pred 100 leti kopali pepelnosivo glino s pegami železovega oksida. V povirju potoka Podsevčnice je več metrov na debelo naložena sivorjava glina iz katere je kmet Župerger na Zavrhu /380 m/

nekako do leta 1920 delal v svoji poljski peči strešno in zidno opeko. Kuriva zaradi bližnjih obsežnih gozdov ni manjkalo. Leta 1929 so ponovno žgali opeko, da so si popravili svoj dom. Nakar so delo opustili. Iz gline podobne sestave so žgali v zasipnici po drugi svetovni vojni zidake na desni strani Podsevčnice blizu ceste Galicija - Grmovlje /n.v. ca 380 m/. Bolj mastno sivo glino z rjavimi vložki je najti ob Koprivnici v Šmartnem v Rožni dolini v neposredni bližini ceste pri posestniku Stožirju. Tu so pred prvo svetovno vojno delali zidno opeko za domače potrebe. V preteklem stoletju so si na domačem svetu postavili poljske opekarne kmetje Jezernik iz Jezerc, Breznik iz Rup in Žlavs iz Loč. Breznikovi so delali zidno opeko iz rjave ilovice, ki je dovolj v polici z višino ca 360 m pod zaselkoma Rupe in Jezerce. Jezerčan je imel svoje "ciglance" na travniku severno od vasi Šmartno /ca 320 m n.v./. Zidake so uporabili za dom, deloma pa tudi za bližnje kmetije. Na desni strani ceste Šmartno v Rožni dolini - Celje so na robu aluvialne ravnice pod Prešnikovo graščino pred 70 leti žgali opeko v poljski peči za potrebe posestva. Nedaleč stran so nekdanje kopali sivorjavo glino ob Sušnici /n.m.v. ca 270m/ pri cesti, na kar spominja tudi domače ime Cigonšek. Na opekarno kaže 35 a zamočvirjenega, s šibjem poraslega sveta. Pred leti so v Runtolah izdelali nekaj tisoč zidakov in jih žgali v zasipnici na desni strani Koprivnice; opeko so potrebovali za domača popravila.

V stari Avstriji in še nekaj let po končani prvi svetovni vojni je delala poljska opekarna v Arji vasi, last posestnika Ježovnika. Glino so kopali na diluvialni terasi /260 m n.m.v./ v bližini ceste Arja vas - Velenje. Glina je bila primerna zidno in strešno opeko. Zaloge je bilo dovolj, delo so opustili zaradi družinskih razmer. Na aluvialnih tleh na obeh straneh Ložnice med krajema Gotovlje- Podlog je v prejšnjem stoletju bilo

več za sipnic. Sivo, krhko, bolj peščeno glino so kopali na obeh straneh občinske ceste Gotovlje-Zalog v nadmorski višini ca 270 m; v "B e r g e t a l o v i h c i g o n c a h" so žgali zidno opeko. Pred dvema ali tremi leti so nad Piklovo hišo /Gotovlje 116/ poizkusno vrtali, toda glina ni odgovarjala. Na današnjih travnih površinah ob Ložnici p r i P o d l o g u sta bili pred prvo svetovno vojno dve zasipnici, last posestnikov Lenka in Rangelna.

Da smo na ilovnatih tleh tudi v o k o l i c i P o l z e l e, nas spominjajo "Cigonce", kjer so pred prvo svetovno vojno delali opeko pri Novem Kloštru v Založag na pobočju terase 300 m. Iz doma predelane rumenosive gline so sezidali gospodarska poslopja graščine. Pri sosednjem kmetu v A r c l i n u so še pred osmimi leti kopali in žgali glino v zasipnici za dom na robu aluvijske ravnine Ložnice in v višini okrog 280 m. Leta 1939 je odprl kmet Grm na svojem svetu 5 m nad cesto Polzele-Andraž glinokop. Delo so nadaljevali v občinski režiji od leta 1945 do 1949, nato pa so peči pogasili, razdrli, ker baje ni bilo pravega vodstva in dovolj primerne gline in proizvodnja ni bila rentabilna. Zmogljivost peči je bila 50,000 zidakov. Kurili so z velenjskim premogom in drvni, zaposlenih je bilo največ okoli 10 ljudi. Debelina gline je 3 m, a se proti zapadu oži. V Avstro-Ogrski so delali zidno opeko v P o d v i n u pod kmetom Cizejem /"Gasijekove cigonce"/, kjer so kopali zemljo v diluvialni terasi z višino 320 m. 500 m jugozapadno je v enaki terasi kopal rjavo glino posestnik Malik. Naložena je vsaj 4 m na debelo ob cesti Polzela-Podvin-Šmartno ob Paki. Ker je bila potrebna zamenjava travnika, da bi lahko dalje kopali glino in ker so začeli s kamnolomom in apnenicami ter imeli razen tega še drug stalen dohodek, so glinokop opustili. Pod kmetom Leonardijem v mokrotni povirni grapi majhnega potočka, ki se izliva v Strugo pri Podvinu, je prav tako pred 50 leti delala poljska opekarna. Kopali

so mastno rumenosivo ilovico v nadmorski višini 325 m. Za dom so že od nekđaj uporabljajli kotunjski kmetje v Andražu v "košu" žgane zidake. Zlasti dobra je plastična sivorjava glina ob Rudnici, pritoloku Ložnice v višini ca 325 m pod kmetom Menihom.

Pri Jugu pod G o r o O l j k o v višini 625 m uporabljajo ilovice manjše površine in debeline na stku z apnencem za domačo zidavo. Kopljejo sproti, žgejo pa v zasipnici. Na p o n i k v a n s k ' i p l a n o t i so v stari Avstriji delali opeko na Zg. Ponikvi za šolo, hišo, hlev itd. S tem opraviom so znova začeli po drugi svetovni vojni, ko je dal pobudo za poljsko opekarno takratni KLO. Glina je razširjena na prostoru ca 3.000 m², ponekod je je tudi nad 4 m na debelo, je sive barve, kompaktna in čista. Nahaja se v n.m.v. — 435 m zapadno od vaškega središča, na konkavno nagnjenem pobočju ca 440 m. Tu je do leta 1950 ročno kopalo in žgalo glino 5 ljudi, toda v kurjenju niso bili vešči, tako da mnogi izdelki niso bili kaj prida; nalagali so večinoma drva. V peč so lahko spravili 12.000 komadov hkrati, pred tem pa so jih suš ili v utah. Letna proizvodnja je znašala 50.000 zidne in nekaj tudi strešne opeke.

V stari Jugoslaviji in po drugi svetovni vojni so žgali v zasipnicah glino posamezni kmetje v bližnjem zaselku Brezova in Podkraju ob križišču Ponikva-Šentilj in Šentilj-Pirešica. Na ilovico, pa čeprav bolj peščeno, nas opozarja tudi hišno ime pri Ciglerju.

Na zapadnem obrobju Spodnje Savinjske doline so bile razvrščene opekarne na stiku med mlajšimi pliocenskimi, oziroma diluvialnimi ter aluvialnimi usedlinami. Danes so razen ene poljske opekarne vse prenehale z delom, ne morda zaradi izrabljenih zalog, temveč zaradi neekonomičnosti malih obratov.

Tako je zaradi splošno družbenih, gospodarskih in družinskih razmer ter še posebej zaradi pomanjkanja dobre gline prenehala opekarna v G o r e n j a h pri Zapečniku, kjer so do okoli leta 1930 kurili poljsko peč s kapaciteto 10.000 zidakov. Napolnili so jo dva do trikrat letno. Opeko so delali štirje ljudje, kurili so

z drvni. Glino že nekaj metrov stran od ceste Gorenje - Šoštanj izpodrinejo laporji. V neposredni bližini omenjene opekarne so verjetno v zasipnici žgali opeko že v stari Avstriji. Glavna prednost obeh opekarn je bila lokacija ob dobri prometni poti. Neorimerno boljše in več surovine je imela poljska peč v T a j n i pri Ajdovščini, kjer se siva mastna glina z rjavimi vložki nahaja v nadmorski višini ca 360 m ob potočku Prelb. Nedaleč stran je glinokop, od koder izvažajo izolacijsko glino za industrijske namene. Opekarna je prenehala okoli leta 1908; izdelovali so zidno, strešno opeko in opeko za peči. Enkratna polnitev je dala 9.000 kosov. Kurili so z lesom starih podrtih zgradb, ki so ga kupili v ta namen. Sivo glino z rjavimi progami so uporabljali v glavnem za domačo zidavo tudi pri kmetu Vrečniku v S l a t i n a h na mladi pliocenski terasi ca 350 m nad Paško vasjo. Poljska peč je stala ob kolovozu. Gospodar je imel obrt in s štirimi pomožnimi delavci sam žgal strešno in zidno opeko. Nekaj let po prvi svetovni vojni so zaradi družinskih razmer peč podrli. Iz gline enake sestave so delali zidake do leta 1938 pri Kumru v Slatinah. Poljska peč je bila pozidana na že omenjeni terasi ca 350 m in je dala 7.000 opek naenkrat. Za kurjavo so tudi tu uporabljali stara lesena ogrodja in premog. Peč so zakurili dvakrat na leto, pred tem pa so ročne izdelke sušili pod leseno uto. Ker je bil lastnik tudi kmet, je delo na posestvu zastajalo in je moral opekarno upustiti. 300 m stran od njega, malo nižje, je stala Stoparjeva poljska peč. Obrt se je dedovala od očeta na sina. Izdelovali so opeko za štedilnike, dimnike, krušne peči in tudi navadno zidno opeko, ter jo prodajali v kraje Zgornje Savinjske doline. V peč so naložili do 8.000 kosov hkrati. Že pozimi so nakopali glino in jo spomladi pregnetli. Običajno so pri delu pomagali trije. Med okupacijo so peč podrli, zato so si po vojni pomagali kar z zasipnico. Lani /1958/ so zadnjič žgali. Glinokop je ob kolovozu Slatine-Šmartno ob Paki. Da je "poklicne ilovice"

na sotočju Pake in Savinje res veliko, lahko opazimo tudi v Steblovnikovem glinokopu nad strugo Pake ob cesti Rečica ob Paki-Letuš. Debelina razkrite ilovice znaša 3-4 m. V vrhnjih plasteh mlajše pliocenske terase je sivorumenene barve, pomešana s finim peskom, nato pa prevladuje siva glina z okoli 10 cm široko progo železovega oksida. To je edina poljska opekarna na prehodu med Spodnjo in Zgornjo Savinjsko dolino, ki še obratuje. Lastnik daje glinokop i peč v najem privatnikom. Ti si za lastne potrebe izdelujejo opeko v prostem času-po rednem delu. Običajno delajo trije delavci. Ko je izdelkov dovolj za eno peč in so primerno suhi, pokličejo izkušenega pečarja, ki opravi ostali posel. Leta 1958 so pripravili dve polnitvi po 7.000 komadov. Pri Pšakerju na Podvrhu so leta 1952 za domačo zidavo kopali in žgali opeko na pliocenskih tleh v nadmorski višini ca 350-380 m. Rjava ilovica sega do 8 m globoko, sledi ji lapor; na zapadu se stika s triadnimi apnenci Dobroveljske planote.

Dobro, dokaj mastno glino so od leta 1928 do leta 1936 kopali v diluvialni terasi /310 m/ v Sp. G o r č a h pri kmetu Mihu. Iz nje so delali zidno in strešno opeko, ter jo žgali v poljski peči. Že v prejšnjem stoletju so izkoriščali sivo kompaktno glino za zidake in strešno opeko pri Čulku v P o d v r h u /Šmatevž/, kjer je stala poljska peč. Enaka opekarna je delala takrat tudi pri Morincu; obe sta že pred vojno prenehali, ker je glina na Čulkovih tleh primanjkovala. Za manjše lastne potrebe so si pred nekaj leti v bližini stare porušene poljske peči zgradili posamezniki zasipnico. Pač pa so še po prvi svetovni vojni do leta 1933 žgali zidno opeko za Galovška blizu stare opekarne v G l i n j a h v gozdu na vzhodni strani ceste Braslovče-Gomilsko. Opeka pa ni bila najboljše kvalitete, razen tega tudi zaradi splošne gospodarske krize ni šla kaj prida v prodajo. Delalo je štiri do pet ljudi, ki so napravili v dveh mesecih do 40.000 komadov. Peč so greli z drvni in premogom.

V K a p l i so na mladi pliocenski terasi v višini ca 310 m na levem bregu Boljske izdelovali opeko in jo sušili v poljski peči, v glavnem za dom. 200 m stran je pri Drobežu rakriti manjši glinokop. Vrhno, pol metra debelo plast sestavlja rjava ilovica, tej sledi sivo-rjava z do 2 mm debelimi peščenimi zrni, ki jo zamenja siva glina z rjavimi progami ter peskom in gruščem. Spodnji material je očitna odkladnina Boljske, medtem ko je rjava ilovica verjetno rezultat denudacije severneje naloženih triadnih škriljavcev in peščenjakov. Pred štirimi leti so tu v zasipnici žgali opeko za domače potrebe.

Na južnem obodu kotline je naložena glina v širšem ali ožjem pasu na desnem bregu Boljske in Savinje. Glinokopi so na pobočju diluvialne oz. mlajše pliocenske terase z nadmorsko višino ca 330.- 310 m. Med najstarejša podjetja gradbene stroke spada poljska opekarna v Č e p l j a h pri Angelu. Tu so žgali razne vrste zidne opeke že v minulem stoletju in z delom nadaljevali do leta 1938. Stari oče današnjega gospodarja je najemal "cigonce" drugod, dokler niso začeli kopati na svojem. Doslej so ^{ne}daleč od občinske ceste Blate - Pondor razkrili že okoli 1,5 ha površja. Na vrhu je 1-2 m naložena rjava ilovica, pod njo je čista, kompaktna sivica svetlejše barve, ki po dobrem metru preide v temnejše plasti. Ilovice so kopali z motikami štirje stalni delavci iz sosednjé vasi že pozimi in jo na pomlad prerahljali. Opeko so rezali po modelih in jo nato 10-14 dni sušili v kozolcih, utah, kjer so imeli prostora za 60.000 komadov. V peč so naložili 25-30.000 zidakov in jo sedemkrat, v sušnih letih pa tudi desetkrat izpraznili. Za kurjavo so kupovali les slabše vrste. Največ opeke so prodali v letih od 1921 do 1928 in sicer v Šempeter, Kaplo vas, Motnik in drugam.

Po drugi svetovni vojni je vranska občina opekarno za silo obnovila, kmalu pa jo je zaradi nerentabilnosti opustila.

Angel je še leta 1955 žgal v koših sivorjavo glino na Črnem vrhu pri kmetih Bukalu in Lukmanu.

V avstrijskih časih so se z izdelovanjem opeke ukvarjali tudi pri Burkelcu v P o n d o r j u. Rjavkasto ilovico so kopal na levem bregu Kočenice pritoka Bolske. Na robu pliocenske terase /n.v. 310 m/. Zraven izkopa vodi kolovoz po katerem so odvažali letno do 120.000 zidakov. Približno 500 m proti zapadu je stala pri Ciglerjevi hiši Kosova poljska peč. Opeko so porabili za popravilo hiše in gospodarskih poslopij. Po letu 1935 niso več žgali, čeprav ima glinokop ugodno lego ob cesti Blate - Ojstriška vas. Do leta 1927 so izdelovali zidno in strešno opeko iz diluvialne, zgoraj rjave, spodaj bolj sive glin pri Ocvirku v O j s t r i š k i v a s i. Poljska peč je bila na desni strani potoka Kočenice blizu prej omenjene občinske ceste. Trije do štirje delavci, ki jih je vodil mojster iz Hudinje, so do pomladi pripravili material za 3 peči, v katero so naložili povprečno do 30.000 opek. S to opeko so zgradili osnovno šolo v Lokah, jo prodajali bližnjim kmetom in jo med drugim vozili tudi v Motnik. Blizu glavne ceste Vransko - Šempeter na desni strani, je pred prvo svetovno vojno obratovala opekarna podobne zmogljivosti, ki je izkoriščala diluvialno glino na levimstrani potoka Ojstrice.

Danes obratujeta na južni strani Celjske kotline še dve poljski opekarni in sicer pri T a b o r u i n G o m r n j i v a s i. Prvo je postavil posestnik A. Pavlinc ob lokalni cesti Tabor - Loke, na diluvialni terasi 310 m med pritokoma Bolske, Kočenico in Ojstrico. Opekarna dela o d leta 1924 po 3 mesece na leto za krajevno potrošnjo. Kapaciteta poljske peči je 20.000 komadov. Ker pa dela z omenjeno zmogljivostjo, prodajo letno le 30-35.000 opek. Sušijo jo pod zasilno streho običajno tri tedne. Ilovico nakopljejo že zgodaj spomladi, potem jo z motiko in nogami zgnetejo, nakar iz nje ročno izdelujejo zidake, ne da

bi dodajali še kakšne druge primesi. Letno napolnijo 3 do 4 peči. Delo opravljajo štirje ljudje. Dva odrasla domačina in dva do trije šálarji v počitnicah. Kurijo z drvni. Opeko odvažajo z vozovi v bližnje vasi.

V Gornji vasi pri Preboldu obratuje manjša krožna opekarna že od leta 1891, ko jo je ustanovil I. Volpe na pliocenski terasi 310 m. Po nacionalizaciji 1946 jo je prevzela žalska občina, ki jo opravlja tudi sedaj. Glina je po svoji sestavi in barvi različna. V zgornjih plasteh prevladujejo bolj peščene, s prodom pomešane rumenkaste ilovice, v globini od dveh do petih metrov pa nastopajo temnosive in modre fine kompaktne gline. Razpoložljive zaloge cenijo na 100 let. Talna voda je v globini ca 6 m. Rjavo ilovico nakopljejo že pozimi, sivo temno glino pa pripravijo sproti. Z mokro glino mešajo premogov prah in premogovo žlindro. Vso opeko sušijo v pokritih lopah na prostem, kjer je prostora za 250.000 enot. Eno garnituro sušijo ob lepem vremenu 14 dni. V 16 celic peči naložijo hkrati 60 kosov, tako da je letna proizvodnja /leta 1958/ 800.000 opek. Tovarna ima dva stroja za mešanje ilovice, sicer pa je proizvodnja pretežno ročna. Tovarna zaposluje dvanajst stalnih in enajst sezonskih delavcev, polovica je žensk. Sezona traja od aprila do oktobra. Od 23 delavcev sta dva nameščenca. Povprečna starost delavcev je 20-25 let. 13 delavc v stanuje v Gornji vasi in imajo do opekarne manj ko 1 km, 6 jih prihaja iz dva km oddaljenih Šešč, 1 je iz pravtoliko oddaljenih Matk, 3 km ima 1 Preboldčan, 1 pa ima 4 km daleč do Magdalene. V službo prihajajo peš in s kolesi. Opeko prevažajo z vozovi in tovornjaki, največ v okoliške kraje, kjer jo kupujejo privatniki in Remont v Preboldu.

Na jugozapadnem pobočju pliocenskega nivoja v višini 360 m so pri Miklavžu, pri Taboru, oziroma v takoimenovanem Z a - g l i n k u, blizu stare opekarne iz avstrijskih časov, uredili

po drugi svetovni vojni manjšo poljsko opekarno. Stala je ob kolovozu v nadmorski višini 310 m, kjer je bilo dovolj sivorjave glin, po odkopu sodeč tudi nad 4 m debeline, iz katere so izdelovali dve do tri leta za občino Tabor predvsem zidno in deloma tudi strešno opeko. Glina je čista razen ob strugah manjših potokov Bolske. Opeko so žgali 3 do 4 mesece v letu. Delo so opustili leta 1952 med drugim tudi zato, ker ni bilo za ta posel sposobnih ljudi. V sezoni je delalo 4 do 5 oseb; peč so kurili z drvni.

Stare opekarne iz preteklega stoletja se spominjajo še v Libojah, kjer so bile v bližini sedanje rudniške strojarne dve peči in sušilnice. Sicer pa je primerne sive glin v terasi ca 330 m ob potoku Bistrici dovolj in jo je keramična tovarna žgala za lastno potrebo v svojih pečeh /leta 1958/. Ob koncu 19. stoletja je na diluvialnih tleh 280 m visoke terase ob cesti Kasaze - Migojnice stala poljska opekarna. Takrat so v Grižah izdelovali keramične izdelke: posodo, ploščice za peči in. pd.

V okviru večjih podjetij, ki predelujejo domačo glino, naj omenimo še tovarno "Keramična industrija Liboje". Ustanovil jo je leta 1815 I. Schmidl z drugimi delničarji od cesti speljani ob Bistrici južno od Petrovč. Osnova za takšno industrijo so bile razmeroma bogate zaloge fine mastne belosive glin na več mestih v Libojah v višini ca 300 do 350 m. V bližini so bile tudi druge surovine, dolomit in kremenčev pesek, pogonsko silo pa sta dajala bližnji premogovnik in voda Bistrice. Za strokovno delovno silo je poskrbela dobro razvita lončarska obrt v okolici. Tudi cestni prevoz ni imel večjih težav. S prva je celoten obrat obstojal iz dveh kamenitih zgradb, kamor so namestili enostavne stroje. Lastniki so se hitro menjali. Leta 1870 je S. R. Schutz ustanovil blizu stare nove keramične tovarno. Med obema vojnama je nova delniška družba začela proizvajati gospodinjsko dekorativno in sanitarno keramiko ter uvedla nekatere stroje. Leta 1952 so ponovno začeli iskati in kopati

gline v Libojah, vendar se je pokazalo, da je glina sicer dobra a je malo in se pojavlja v ozkih slojih, ki hitro izginejo. Zato so doprli glinokop v Golčah pri Laškem, ki ima 30 % nezaželjenih primesi. Prav tako so raziskali glino v Izlakah pri Zagorju, Novem mestu in drugod. Še vedno jo morajo ca 50 % uvažati iz Poljske in Čehoslovaške. V letu 1958 so iz Poljske uvozili 300 ton in iz Čehoslovaške 150 ton glino za opkemenjenje 250 ton domače, ki je razen tega trenutno še dražja. Rjavi premog za okrogle peči jim nudi Zabukovica, za proizvodnjo generatorskega plina pa Velenje. Živec jim pošiljajo iz Prilepa, dolomit iz Vitanja, kremenčev pesek iz Novega mesta. Leta 1941 so namestili vakuumski stroj. Po vojni so zgradili prodorno in okroglo peč, zgradili oziroma preuredili so skladišče za izdelke, garaže, remontne delavnice, plavnico, etažno halo, oddelek za proizvodnjo livne gmote in za livarno, halo za strúgarno in zorilnico ter končno adaptirali upravno poslopje. Glavna pomanjkljivost tovarne je dotrajana strojna oprema, zaradi česar jo vedno bolj konkurenčno ogrožajo nove tovrstne tovarne. Proizvodnja za leto 1958 je znašala 1.330 ton raznega keramičnega blaga. Izvažali so svoje izdelke večinoma po železnici le na krajše razdalje s tovornjaki. Najvažnejše dežele eksporta so bile v lanskem letu: Egipt, Malta, Tunis, Grčija, Švedska, Velika Britanija in Nemčija; tja izvažajo predvsem izdelke dekorativne keramike.

Konec junija 1958 je tovarna zaposlovala 419 ljudi: 191 moški in 228 žene. Povprečna starost je 25 do 30 let. Oddaljenost od službenega mesta v km je naslednja:

do 1 km prihaja 141 delavcev iz krajev: Liboje, Kasaze
do 3 km prihaja 91 delavcev iz krajev: Griže, Megojnice,
do 5 km prihaja 113 delavcev iz krajev: Zabukovica, Žalec, Petrovče
do 10 km prihaja 56 delavcev iz krajev: Pirešica, Celje, Drešinaj
vas

do 15 km prihaja 11 delavcev iz krajev: Polzela, Šempeter
do 25 km prihaja 7 delavcev iz krajev: Velenje.

Od 419 zaposlenih jih prihaja na delo peš 226, z avtobusom 82, s kolesi 97, z motorji 6, z vlakom 8. Tovarniški avtobus pobira delavce na progi a/ Liboje-Megojnice - Griže - Zabukovica - in b/ Liboje - Petrovče - Žalec - Pirešica.

Zakaj so propadle nekdanje mnogo bolj številne opekarne? Nekaj faktorjev smo že sproti navedli. V večini primerov ni krivo pomanjkanje kakovostnih surovin, čeprav je zopet res, da je teh sicer mnogokje na razpolago, da pa jih je na istem kraju tu in tam premalo za daljše obratovanje večje krožne opekarne. V preteklem stoletju in med obema vojnama so žgali opeko v manjših poljskih pečeh ali v zasipnicah. Polmer potrošnikov ni presegal nad 20 km. Kurili so z odpadnim gradbenim lesom, zlasti je bilo dobrodošlo ožgano tramovje, ki so ga v ta namen kupovali namesto dragega premoga, ali pa so kombinirali premog s slabšimi drvami /hrast, ješša, breza/ iz domačega gozda. Nekvalificirane delovne sile je bilo dovolj, medtem ko je izkušenih kurjačev že takrat primanjkovalo; v kolikor niso bili Italijani so bili največ doma iz hudijskega konca. Ponekod je žganje opeke imelo že družinsko tradicijo /Slatine, Čeplje/ in se je obdržalo do današnjih dni. Redki strokovnjaki so prehajali od ene k drugi opekarni, kakor so jih pač potrebovali lastniki poljskih peči. V kritičnih letih so jih iskali odročni kmetje, da so pazili na pravilno vlaganje in kurjenje zasipnic. Malokje je bil lastnik opekarne z družinsko delovno silo povsem odvisen od prodaje opeke, čeprav si je marsikateri poizkušal s tem poslom izboljšati gmotno stanje kmetije. Ako je bil sam večji posestnik, je glinokop vzdrževal s tujimi delavci vse do tlej, dokler se je izplačal. Če je rabil gradbeni material za popravilo hiše ali hleva se je navadno zadovoljil z zasipnico.

Ponekod se je delo ustavilo zaradi zemljiško lastniških odnosov. Na domačih tleh je ilovice zmanjkalo, sosed pa ni pristal na zamenjavo ali prodajo travnika oziroma njive /Podvin/. Tam, kjer je kmet sam preveč visel na opekarni je pogosto kmetija propadla. Do velike gospodarske krize se je še kljub vsemu obdržalo nekaj poljskih peči. Savinjska dolina je takrat cvetela v hmeljski konjunkturi, vidali so hiše in hmeljske sušilnice. V naslednjih letih je tržni barometer na splošno padel, gradnja novih poslopij pa je od 1929 do 1936 opešala. Obdavčene malih opekarn je bilo zaradi zastoja proizvodnje visoko, cena zidakov pa nizka, tako, da so le prav redki posamezniki vzdržali. Ne smemo prezreti, da je bil pri vseh navedenih zavorah in težavah vendarle najhujši tekmeč drobnim obratom mogočni Ulmann in njemu podobni, ki so z velikimi mehaniziranimi tovarnami upihnilo ogenj v skromnih poljskih pečeh.

Po končani drugi svetovni vojni so male peči ponekod za krajšo dobo znova zagorele. Pobudo so dali krajevni oziroma občinski organi, pravega dolgotrajnešega uspeha pa ni bilo nikjer. Tu je primanjkovalo dobre glin, tam je bilo slabo vodstvo, manjkali so izkušeni delavci, na splošno pa so bili režijski stroški za privatnika previsoki. Sečnjo lesa so močno omejili, premog je razmeroma drag prav tako tudi delovna sila, zato so nekateri obrt odpovedali in dali glinokop in peč v najem /Gotovlje, Slatina, Tabor/. Kolikor potrebujejo opeko za dom in imajo glino na svojem si kmetje tudi sedaj napravijo zasipnico.

L i t e r a t u r a :

1. Poročilo o geološki raziskavi glinokopa Savinjske tovarne opeke v Žalcu - Rihterič Janez v Celju. Podatke sem dobil na razpolago v opekarni.
2. L. Tillinger : ~~P~~roizvodnja keramike v Libojah. Libojški keramik - glasilo Keramične industrije Liboje, maj 1957.
3. Jugoslovanska specialka 1:100.000 sektor Celje.
4. F. Teller : geološka karta 1:75.000 sektor Mozirje in Radeče.